

Kuuluuko tieteen ääni somessa?

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta järjesti syksyllä 2014 Tiede kuuluu kaikille -seminaarin. Sen yhteydessä pohdittiin uskomusten, tiedon ja median suhteita kysymällä, onko verkossa ja somessa leviävä huuhaa-tieto viemässä meitä kohti uutta keskiaikaa. Aihe onkin tärkeä ja ajankohtainen, mutta viittaus keskiaikaan on harhaanjohtava, sillä keskiajalle oli tyypillistä kirkon ehdoton valta-asema tietoa ja uskoa koskevissa asioissa, kun taas meidän aikaamme leimaa kaikkien auktoriteettien häviäminen ja liudentuminen tietoverkkojen rihmastoihin. Edes tiede ei helposti saa ääntään kuuluviin, kun itsevarmat individualistit metelöivät somessa eli sosiaalisessa mediassa.

Julkisuus ja avoimuus kuuluvat tieteellisen tiedon etsinnän keskeisiin periaatteisiin. Tutkimus perustuu toistettaviin havaintoihin ja kokeisiin. Artikkelit käyvät läpi vertaisarvioinnin, minkä jälkeen julkaistuja tuloksia vielä punnitaan ja tarkennetaan tiedeyhteisön kriittisessä keskustelussa. Tämä moninkertainen kontrolli turvaa tutkimuksen edistymistä ja luotettavuutta.

Uusi informaatioteknologia antaa ennennäkemättömiä mahdollisuuksia tutkimusaineistojen käsittelylle ja tallentamiselle sekä tieteellisten julkaisujen avoimelle saatavuudelle. Internet tarjoaa loistavan kanavan, jossa tutkimuksen tuloksia voidaan välittää kaikille kansalaisille. Mainioita esimerkkejä lääketieteen alalta ovat Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin tuottama Terveyskirjasto ja siihen liittyvät kansalliset Käypä hoito -suositukset, jotka perustuvat yhdessä erikoislääkäriyhdistysten kanssa koottuun tutkimusnäyttöön. Tämä osoittaa, että tieteen ja sosiaalisen median välillä ei tarvitse olla mitään ristiriitaa. Lääkäriliitto on ottanut tämän huomioon uudistaessaan 2012 eettisiä ohjeitaan: lääkärin on toimittava myös somen piirissä vastuullisesti yhteisiä ammatillisia käyttäytymissääntöjä kunnioittaen.

Some antaa parhaimmillaan tilaisuuksia uusille demokratian ja kansalaisvaikuttamisen muodoille. Spontaanisti syntyvissä keskusteluryhmissä voidaan innostavasti jakaa kokemuksia ja luovasti kehitellä uusia ideoita. Kääntöpuolena on julkaisukynnyksen katoaminen, kun jokaisesta voi tulla kannanottojensa ja blogiensä julkaisija ilman mitään itsekontrollia. Netistä on tullut myös ilkeilyn, kiusaamisen ja petkuttamisen foorumi. Pahimmillaan somen viemäreissä kulkee nimetöntä vihapostia, jonka kohteeksi ovat joutuneet myös monen alan tutkijat ja tiedetoimittajat.

John Stuart Millin jo 1857 muotoilema sananvapauden periaate hylkää sensuurin: jos vääriä käsityksiä ei saa esittää julkisuudessa, ne eivät myöskään tule arvostelun kohteiksi ja häviä. Tämä järkevä kanta on kuitenkin eri asia kuin kaiken salliva äärimmäinen relativismi, jossa kaikkia mielipiteitä – niiden perusteluista riippumatta – pidetään yhtä hyvinä. Tällainen relativismi näkyy perinteisen median suosimassa ilmiössä, jota on kutsuttu ”vääräksi tasapainoksi”. Tyypillisessä televisiokeskustelussa on poliittisesti korrektia ottaa mukaan alan tutkija esittämään näkemyksiä vaikkapa terveydenhoidosta tai ravinnosta, mutta hänen lisäksi joukkoon kutsustaan julkisuutta hakevia tieteen kieltäjiä ja muita ihmisiä, jotka ovat kiihkeän varmoja siitä, että heidän omat yksilölliset mutu-mielipiteensä tai kaverilta kuullut huhupuheet riittävät haastamaan ja kyseenalaistamaan näyttöön perustuvan tutkimuksen tulokset.

Sama balanssin ongelma näkyy internetissä, jossa tiedon etsijä joutuu turvautumaan Googlen tapaisiin hakuohjelmiin. Esimerkiksi hakusanalla ”diabetes” löytyy 11 miljoonaa osumaa, joista etusivulle nousee pääasiassa asiallisia viitteitä muun muassa Duodecimin Terveyskirjastoon ja Käypä hoito -suositukseen. Haku ”syöpähoito” antaa kirjavamman tuloksen, jossa satunnaisen tuntuksessa järjestyksessä tarjotaan

lääkefirmojen osoitteita, uutisia hoidoista kieltäytyneestä Hunks-tanssijasta ja blogeja, joissa suositellaan kannabisöljyä ”valtavirtaisen lääketieteen” sairautta ”pahentavien hoitojen” sijaan.

Näin verkko antaa välineen myös niille, jotka syyttävät ”koululääketiedettä” salaliitoista ja tarjoilevat hädänalaisille ja herkkäluuloisille ihmisille vaihtoehtoisia uskomushoitoja ja ihmeparannuksia vailla mitään näyttöä niiden vaikuttavuudesta.

Hyvä uutinen on kuitenkin se, että tutkimuspohjaista tietoa löytyy netistä, jos sitä osaa etsiä ja haluaa kuunnella. Samalla vastaanottajalta edellytetään vahvaa yleissivistystä ja kykyä kriittisesti arvioida välitettyä informaatiota. Tiedevalistuksella on siksi entistä tärkeämpi tehtävä sosiaalisen median hallitsemassa yhteiskunnassa.

ILKKA NIINILUOTO

teoreettisen filosofian emeritusprofessori,
Helsingin yliopisto

Ilkka Niiniluoto, *Kuuluuko tieteen ääni somessa?* Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 3/2015.